

ND 9/3

A. Burian

K CHARAKTERU PRÁCE

A KE SPOLEČENSKÉMU POSTAVENÍ ŽEN
PRACUJÍCÍCH V NAŠEM ZEMĚDĚLSTVÍ

67

■ Jedním z nejaktuálnějších a nejpodstatnějších problémů, které naše společnost v současnosti řeší, je naše zemědělství. V něm vykrystalizovala i řada rozporů, bez jejichž vyřešení nelze očekávat další, tak požadovaný rozvoj zemědělské výroby, rozvoj v kvantitativním i kvalitativním pojetí.

Z historických i přírodních podmínek vyplývající rozpor mezi stále větší potřebou zemědělských produktů a mezi omezenými možnostmi naší zemědělské výroby zesílil zejména v posledním desetiletí. Rychlý rozvoj industrializace v našich zemích se neobešel bez značných nároků na přesun pracovních sil do průmyslu. Základní rezervou pracovních sil bylo právě zemědělství, ze kterého jen od r. 1950 do r. 1963 odešlo přes 735 000 osob. Rychlý rozvoj produktivity práce v rozvíjejícím se průmyslu (zejména v metalurgii, v palivech, energetice a v těžkém strojírenství) vytvořil zde podmínky pro vyšší odměny a platy. Vyšší kupní síla těchto rostoucích mas se obrátila na zemědělské produkty, poněvadž spotřební průmysl se rozvíjel daleko pomaleji a služby obyvatelstvu stagnovaly.

Zemědělství oslabené odchodem tisíců pracovních sil, i když přešlo od soukromé malovýroby k družstevní velkovýrobě, nedosáhlo ještě zdaleka parametrů socialistické velkovýroby. Pokud jde o formy řízení a organizace práce, o kvalifikaci pracovníků, stupeň mechanizace, produktivitu práce, hygienu, bezpečnost práce atd., namnoze zaostalo za průmyslem. Rozpor mezi požadavky kladenými na zemědělství a možnostmi jejich realizace rostl: extenzivní možnosti rozvoje našeho zemědělství byly vyčerpány, růst počtu pracovních sil nepřipadal v úvahu.

K rozvoji intenzivními cestami chyběl dostatek kvalifikovaných sil a technického vybavení, schopných organizátorů, mladých kádřů, investičních prostředků atd. a odliv pracovních sil ze zemědělství (především sil v produktivním věku a mládeže) pokračoval. Pokud i docházelo k rozvoji strojového vybavení JZD, nebyl vždy dostatek odborníků, kteří by zajistili jeho plné a úsporné využití, pokud se investovalo — zdaleka ne vždy účelně a efektivně. Produktivita práce zaostávala proto nadále za produktivitou průmyslu, a tím zaostávaly i mzdy a relativně se snižovala i životní úroveň pracujících v zemědělství. A poněvadž řada sociálních vymožeností (moderní bytová výstavba, rozvoj služeb obyvatelstvu, lékařská péče, obchodní síť a jiné) je prioritně poskytována oblastem, které se považovaly za efektivnější z hlediska národního hospodářství, nedocházelo u nás v žádoucím rozsahu ani k vyrovnávání neantagonistického rozporu mezi městem a vesnicí.

Charakter zemědělské práce spočívající v jisté specifice společenského působení a vyjadřující určitý stupeň technického vývoje a ekonomického dosahu, stává se v tomto pojetí základním strukturotvorným činitelem vesnice. Rozdíl ve způsobu života jako základ rozdílů v sociálním postavení jednotlivců i skupin vytváří řadu skupin pracovníků v zemědělství, z nichž zemědělské ženy tvoří skupinu nejpočetnější a nejproblematictější.

ŽENY A ZEMĚDĚLSKÁ VÝROBA

Je málo tak rozsáhlých oblastí v našem národním hospodářství, kde jsou ženy zastoupeny tak početně a kde vykonávají tak společensky důležitou a fyzicky náročnou práci jako v zemědělství. Přestože úbytek pracovních sil z našeho zemědělství je veliký, zůstává v něm stále patrná převaha žen, jak ukazují dva stručné přehledy (tab. I, II).

I. Počet pracujících v zemědělství ČSSR

Rok	1950	1955	1959	1960	1961	1962	1963
Počet v tisících celkem	2058	1933	1623	1468	1380	1334	1323
Z toho žen	?	1058	803	723	695	684	676

Statistická ročenka ČSSR 1964

II. Absolutní počet žen a mužů trvale činných v zemědělství ČSSR k 1. 2. 1963 podle sektorů

Pracovník	Zemědělství	Státní sektor	JZD	JHR
Ženy	670 215	101 680	427 445	143 412
Muži	606 396	146 345	379 141	78 588
Celkem	1 276 611	248 025	806 586	222 000

Zprávy Ústřední komise lidové kontroly a statistiky 1963

Porovnáme-li současný stav se stavem předválečným, zjistíme, že v r. 1936 pracovalo v našem zemědělství 3 298 000 osob, přičemž na jednoho pracovníka připadalo 2,4 ha zemědělské půdy; v r. 1962 již jen 1 334 000 osob a na jednoho pracovníka připadalo téměř 5,7 ha zemědělské půdy (M i c h e k 1965). (V současnosti počet pracovníků v zemědělství nepřevyšuje 1 200 000 osob — Statistická ročenka ČSSR 1966.)

Odliv pracovníků ze zemědělství je ovšem jev celosvětový, spojený s rostoucí industrializací zemí, s mechanizací zemědělských prací, s vyšší úrovní zemědělské výroby, a tím i se zvyšující se produktivitou zemědělské práce. Srovnáme-li indexy pracovníků a produktivity práce v zemědělství některých evropských zemí, dostaneme čísla obecně dokládající úbytek pracovních sil ze zemědělství a růst produktivity práce v něm (tab. III). Stav těchto indexů dokazuje jistou disproporcionalitu našeho vývoje v porovnání s vývojem uvedených zemí, kde reprezentujeme nejpronikavější úbytek pracovních sil ze zemědělství při nejmenším vzestupu produktivity práce. Jde o úkaz bezesporu nežádoucí, vytvářející další nepříznivé momenty charakteru zemědělské práce.

Nízká produktivita vyplývá jednak z lhostejného vztahu k zemědělskému podniku — ke družstvu (do něhož mnoho zemědělců vstupovalo zdaleka ne ochotně a zdaleka ne z přesvědčení — což se pochopitelně odráží především na vztahu

III. Porovnání indexů pracovníků a produktivity práce v zemědělství v různých zemích (Dupal, Divila 1953)

Země	Index pracovníků		Index produktivity práce na 1 pracovníka	
	předválečná úroveň	1958	Ø let 1949–1953	Ø let 1954–1958
ČSSR	100	53	100	110
NDR	100	73	100	145
Dánsko	100	67	100	137
Belgie	100	62	100	121

k práci v tomto podniku). Dále vyplývá z nízkého stupně řídicí a organizační práce v zemědělství (např. v bývalém Brněnském kraji ze 135 předsedů JZD mělo jen 6 vysokou školu a 56 předsedů bylo bez jakékoli odborné vzdělání) a z nízkého procenta investic připadajících na zemědělskou výrobu v porovnání s výrobou průmyslovou (hodnota strojů na jednoho pracovníka v zemědělství činila 25,4 %, hodnota staveb 68,3 % hodnoty připadající na jednoho pracovníka v průmyslu [Michalek 1965]) a v jisté míře i z nízké kvalifikace pracovníků a z nich zejména žen trvale pracujících v zemědělství.

CHARAKTER PRÁCE ZEMĚDĚLSKÝCH ŽEN

Všechny uvedené jevy ovlivňují stav naší zemědělské výroby a formují charakter práce žen (jakož i všech ostatních pracovníků) v našem zemědělství. Již průměrný věk těchto žen (tab. IV) ukazuje, že jde vesměs o ženy vdané, s rodinami, o ženy, jejichž pracovní směna probíhá v několika cyklech denně (zejména u jejich většiny — u žen pracujících v JZD), kde kromě běžné pracovní směny v družstvu nastupuje i péče o děti a domácnost a pak péče o záhumenkové hospodářství. Poněkud jednodušší postavení mají ženy ve státním sektoru zemědělství, kde konglomerát „záhumenkových nároků“ odpadá. Zato tím složitější je situace žen v soukromém sektoru našeho zemědělství, kde rozsah málo produktivních, primitivních, namáhavých prací, požadovaných na ženě vzhledem k minimální mechanizaci těchto hospodářství, převyšuje daleko oba typy socialistického sektoru.

IV. Průměrný věk pracovníků v zemědělství ČSSR v r. 1962

Pracovník	Zemědělství celkem	Státní sektor	JZD	JHR
Muži	46,1	41,4	47,3	51,2
Ženy	45,1	40,0	45,7	46,7

Zprávy Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963

Nejobtížnější charakter práce žen pracujících v soukromém sektoru dokládá i ta skutečnost, že věk žen pracujících v soukromých zemědělských závodech (JHR) je nejen ve srovnání s ostatními sektory nejvyšší, ale je tu i nejvyšší procento žen mimoproduktivního věku — starších 55 let (34,9 %) a nejnižší procento žen ve věku od 15 do 39 let, tedy žen optimálního produktivního věku (30,6 %). Prvá skupina druhou dokonce o 4,3 % převyšuje! Poměr mezi muži a ženami v samostatných hospodářstvích ukazuje, že „soukromý sektor“ našeho zemědělství je alespoň formálně v podstatě záležitostí žen (78 588 mužů, 143 412 žen), které pochopitelně i vzhledem k průměrnému věku blízkému padesátce, vzhledem k omezenosti zemědělské malovýroby, vzhledem k náboženským, názorovým i společenským přežitkům a ke způsobu dosavadního života nemohou být „nositelkami pokroku a ideí zemědělské socialistické velkovýroby“.

Pokud chceme vymezit charakter práce žen zaměstnaných v našem zemědělství, musíme určit alespoň některá kritéria pro toto hodnocení. Vyjdeme z těch, která se nám logicky nabízejí.

ODBORNOST A KVALIFIKACE

Přestože jde o jeden z hlavních předpokladů dobrých výsledků hospodaření a o neodmyslitelný atribut koncentrace a specializace výroby, je stav kvalifikace zemědělských pracovníků jednou z nejslabších stránek našeho zemědělství. Celkový počet odborníků s vysokoškolským a odborným vzděláním pracujících v zemědělství k 30. 9. 1962 dosáhl 58 219. Naše zemědělství i s lesnictvím mělo v r. 1963 65 289 mužů a 10 334 žen, tj. celkem 75 623 pracovníků s odborným a vysokoškolským vzděláním. Přitom poměr vysokoškoláků ke středoškolákům je přibližně 1 : 5, poměr kvalifikovaných žen ke kvalifikovaným mužům asi 1 : 6,5 (tab. V).

V. Počet odborníků s vysokoškolským, úplným středním odborným a středním odborným vzděláním v našem zemědělství (včetně lesnictví)

Pracovník	Vysokoškolské vzdělání		Odborné vzdělání	
	1961	1963	1961	1963
Muži	13 502	15 148	39 044	50 141
Ženy	1 169	1 496	5 727	8 838

Statistická ročenka ČSSR, 1964

Rozsah a dopad těchto údajů vynikne zejména v propočtu na 1000 osob trvale činných v zemědělství. V r. 1962 připadalo na 1000 stálých pracovníků v zemědělství 54 odborníků se středoškolským a 7 s vysokoškolským vzděláním. Kdybychom byli optimisté a počítali s tím, že všechny kvalifikované ženy v oboru zemědělství pracují přímo v zemědělské výrobě a nikoli ve výzkumu nebo správě, dostaneme na 1000 stálých pracovníků v zemědělství přibližně 10 odborníků se středoškolským a 0,7 pracovnice s vysokoškolským vzděláním. Je třeba si však uvědomit, že zemědělské závody o 1000 zaměstnancích neexistují (v r. 1963 jsme měli 7620 JZD s počtem 923 934 členů, tj. v průměru 121 členů na jedno JZD), takže na jedno JZD připadá průměrně jedna kvalifikovaná od-

bornice se středoškolským vzděláním a na 13 JZD jedna vysokoškolačka (Statistická ročenka ČSSR 1964).

Pokud však jde o ženy - družstevnice ve funkcích, zjišťujeme (podle přehledu ing. P. Kocury z ministerstva zemědělství, zachycujícím stav k 31. 12. 1964), že tvoří většinou kvalifikovanější kádry funkcionářů, než představují jejich „silní“ partneři. K 1. 1. 1965 zastávalo v našich JZD 41 žen funkci předsedy, 220 funkci vedoucího agronoma, 540 vedoucího zootechnika, 9 vedoucího mechanizátora, 2061 vedoucího ekonoma. Přitom např. z 2061 ekonomek mělo plných 77 % vyšší vzdělání a 2,5 % dokonce vysokoškolské. Podobný poměr se projevuje u všech ostatních funkcí, kromě funkce předsedy JZD, kde základní vzdělání tvoří 68 %. A to je věc k zamyšlení!

Z celkového počtu 32 225 vedoucích funkcionářů našich JZD zaujímají ženy 2874 míst. Zásadní rozdíl však není v tom, že na 5 družstev připadá 23 vedoucích funkcionářů mužů a jen 2 funkcionářky ženy (i když je to rozdíl podstatný, neztrácíme-li z mysli, že ženy tvoří 52 % všech členů JZD), ale v té skutečnosti, že z funkcionářů-mužů má jenom základní vzdělání plných 43,1 %, kdežto z funkcionářů-žen pouhých 22,8 %. Fakt, že ženy ve vedoucích funkcích v zemědělství jsou na tom se vzděláním daleko lépe, prokazuje, že ženy se dostávají do vyšších funkcí v JZD daleko obtížněji než muži, a že musejí vykazovat podstatně vyšší kvalifikaci než muži, mají-li se do funkce prosadit.

POMĚR FYZICKÉ A DUŠEVNÍ SLOŽKY PRÁCE

Nepoměrně vystupuje do popředí fyzická stránka zemědělské práce. Ne příliš rozvinutá mechanizace a strojový park převážně v rukou mužů odsuzuje ženskou zemědělskou práci sice k poměrně jednoduchým, ale zdaleka ne vždy k nenámahavým úkolům. Úzký vztah této složky k otázce kvalifikace vystupuje do popředí i při hodnocení využití technického vybavení družstev. Někdy i ve spojitosti s podmínkami zvýhodněného odměňování manuální práce dochází k paradoxním jevům, že drahé a výkonné stroje stojí bez užitku a pracuje se ručně. I u jednoho z celoročně nejvyužívanějších zemědělských strojů — traktorů — uvádí přehled Jihomoravského kraje 1964 jen 73,5 % využití; v tomto roce využila JZD z celkového počtu traktorových dnů pro polní práce 52,7 %, pro dopravu 20,8 %. Zbývající část byly traktory buďto v klidu (20,8 %), nebo v opravě (5,7 %).

Přitom využití jednoúčelových strojů, zejména v oblasti rostlinné výroby, je mnohem nižší. Důvody nevyužívání strojů jsou zhruba dva:

a) objektivní — sezónnost některých druhů zemědělských prací spojených s využíváním některých strojů (té pochopitelně nelze příliš zabránit);

b) subjektivní — nevhodná skladba strojového parku, nedostatečná údržba, nízká kvalifikace pracovníků a do jisté míry z toho pramenící vysoké procento poruchovosti strojů a pak nedůvěra k nim, a konečně i nízký stupeň organizátorské práce s lidmi vysokého věkového průměru, z nichž v mnohých přetrvávají ke strojům předsudky a názory ignorující skutečnost i současné potřeby.

VZTAH K VÝROBNÍM PROSTŘEDKŮM

Tento vztah v rozhodující míře diferencuje charakter práce žen jednotlivých sektorů v zemědělství. Celospolečenské vlastnictví státního sektoru zemědělství vytváří vztah námezdní práce se zjednodušenou problematikou odměn, prémie, so-

ciálních výhod atd., podobnou průmyslu. Růst státního sektoru zemědělství i tvorba věkové struktury v něm se jeví být příznivými pro jeho další rozvoj (tab. IX a X). Neustálý a nenásilný růst podílu státního sektoru na našem zemědělství by měl ukázat, zda tento trend je nejen v zájmu socialistického státu a jeho ekonomiky, ale zda v konkurenci všech tří sektorů zemědělství vytváří pro pracující nejlepší pracovní a životní podmínky.

VI. Změny v počtu trvale činných pracovníků v zemědělství podle skupin závodů v ČSSR

Skupina závodů	Počet pracovníků ke konci roku			Pohyb v absolutních číslech
	1960	1961	1962	
V zemědělství celkem	1 357 485	1 307 054	1 276 611	— 80 874
z toho ženy	716 009	684 231	670 710	— 45 299
Státní sektor celkem	222 995	238 351	248 025	+ 25 930
z toho ženy	89 062	97 334	101 199	+ 12 136
JZD celkem	878 636	837 214	806 586	— 72 050
z toho ženy	462 128	438 162	426 005	— 36 123
JHR celkem	255 854	231 489	222 000	— 33 854
z toho ženy	164 819	148 735	143 506	— 21 313

Zprávy a rozborů Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963

Daleko komplikovanější je vztah k výrobním prostředkům v JZD. Družstevní — skupinová forma socialistického vlastnictví vytváří namnoze nejednotné a nejasné představy u zemědělců, zejména co do vztahu k němu. Otázky družstevníka se zde zpravidla soustředí na oblast: jakou funkci má můj majetek vložený do družstva, co mi zbývá z dispozičního práva k němu a především, jaké výhody, jaký stupeň životní úrovně mi tato přeměna vlastnických, společenských, ekonomických i právních vztahů přinese. Problém však vytváří ta skutečnost, že soukromé vlastnictví, téměř patriarchální vztah k půdě a k drobným výrobním prostředkům, hrající významnou roli jako brzdicí moment v procesu socializace vesnice v minulosti, je již v podstatě překonán, ale socialistický vztah k vlastnictví JZD není v současnosti ještě zdaleka vytvořen ani upevněn.

Že vztah k vlastnictví půdy nehraje již podstatnou roli v myšlení zemědělců a že ustoupil ekonomické výhodnosti moderních způsobů hospodaření, dokazuje mezi jiným i ta skutečnost, že právě státní sektor, který zemědělce vlastnického práva k půdě zbavuje, vykazuje růst počtu pracovníků v relativních i absolutních číslech. Tento růst zpravidla nenarážel na odpor družstevníků, kteří do státního sektoru přicházeli, poněvadž vyšší stupeň sociální i ekonomické úrovně tohoto sektoru a výhodnější postavení pracovníka v něm (mezi jiným i možnost svobodné změny pracoviště) patrně víc než vyvažovala „výhody“ vlastníka zemědělské půdy.

JZD, i když počet jejich pracovníků v relaci s celostátní tendencí klesá, vykazují úbytek pracovních sil relativně mnohem nižší než sektor jednotlivě hospodařících rolníků. Zejména pohyb v počtu žen a vývoj věkové struktury naznačují, že relativně nejlepší podmínky pro pracující v zemědělství v současnosti vytváří státní sektor, kdežto nejhorší podmínky jsou u jednotlivě hospodařících rolníků. Zůstává otázkou, zda JZD nejsou schopna v dohledné době vytvořit stejné nebo i lepší podmínky pro zemědělskou výrobu i pro své členy ve srovnání se státními statky, a zda potom nebudou modelem zemědělského podniku budoucnosti závody spojující v sobě kladné stránky obou typů.

VII. Podíl pracovníků podle věkových kategorií v různých sektorech zemědělství ČSSR v r. 1962

Věková kategorie let	Zemědělství úhrnem v %	Státní sektor v %	JZD v %	JHR v %
15—19	4,4	7,3	3,7	4,0
20—39	29,0	41,4	26,7	23,2
Mimoprodukční věk (muži nad 60, ženy nad 55 let)	26,0	14,0	27,1	35,5

Zprávy a rozbory Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963

Z počtu pracovníků odešlých v letech 1960—1962 z JZD tvoří ženy přes 50 %, ze soukromého sektoru 63 %. Forma družstevního vlastnictví a družstevní práce sice ženu zbavuje (ale jen do jisté míry) široké palety drobných povinností soukromého hospodaření, její neekonomické namáhavosti a pracnosti, odloučenosti od společnosti, izolovanosti, úzkostlivé starosti o prosperitu hospodářství až do nejmenších malicherností, obav z nemoci, ze stárí atd., ale celou řadu problémů jí ponechává a zatím vyřešit nedokáže (množství fyzické práce, nedostatek kvalifikace, záhumenková hospodářství, pracovní odměny, služby zemědělským ženám aj.).

SPOLEČENSKÁ PRESTIŽ PRÁCE ZEMĚDĚLSKÉ ŽENY

V současné době společenskou prestiž v podstatě určují asi tyto hodnoty:

1. Výše odměny (a tím i předpoklad stupně životní úrovně).
2. Morálně společenský efekt (náročnost na vzdělání a schopnosti, předpoklad tvůrčí, objevitelské práce, hrdinství, titulu, hodnoty apod.).
3. Mimořádná vhodnost práce pro určitou skupinu a kulturnost pracovního prostředí jí odpovídající (práce ve vhodných směnách, možnost plnit některé pracovní úkony doma, nižší náročnost na fyzickou námahu, plynulý rozvrh úkolů bez kumulací do určitého období atd.).
4. Ustálené názory (předsudky, obdiv, úcta aj.).
5. Společenská užitečnost a určitě i další.

Výše odměny pracujících v našem zemědělství hraje zatím jednu z negativních rolí a působí proti úsilí o rozvoj zemědělské výroby. Již sama skladba peněžních příjmů domácností družstevních rolníků vykazuje nežádoucí údaje ve

srovnání s rodinami dělníků a zaměstnanců. Jen 59,3 % příjmů družstevní rodiny tvoří příjem ze zaměstnání — práce v JZD zajišťuje tedy jen něco přes polovinu příjmů družstevní rodiny! Připočteme-li příjmy z národního pojištění, dostaneme 65,6 %, což vytváří nutnost získat 34,4 % příjmů odjinud. Tím se ovšem pracovník nepoutá k zemědělskému závodu, naopak je v jeho zájmu, aby rozvíjel a udržoval možnosti jiných příjmů, které mu pomáhají udržovat hladinu příjmů odpovídajících požadavkům určité životní úrovně. Hrubá mzda zemědělské ženy tvoří v příjmech zemědělské domácnosti v průměru jen 15,3 % příjmů ze zaměstnání, čímž je její ekonomická rovnoprávnost v rodině značně labilizována. I když příjmy z prodeje zemědělských výrobků záhumerkového hospodářství tvořící 6,6 % příjmů rodiny jsou převážně výsledkem práce ženy, jejich určení zpravidla na nákup denních potřeb smazává efekt a vyhodnotitelnost této částky ve prospěch ženy. Tím vzniká dojem naprosté převahy muže v ekonomice zemědělské rodiny.

VIII. Skladba peněžních příjmů v r. 1963 v procentech

Příjmy v domácnosti	Dělníků	Zaměstnanců	Družstev. rolníků
Peněžní příjmy celkem	100,0	100,0	100,0
Příjmy ze zaměstnání	80,6	79,7	59,3
Z toho: mzda přednosty domácnosti	58,0	55,0	40,1
hrubá mzda manželky	16,0	19,0	15,3
hrubá mzda ostatních členů	3,9	2,5	3,9
Příjmy z prodeje zemědělských výrobků	0,1	0,1	6,6
Příjmy z náhradního pojištění	9,4	7,9	6,3

Statistická ročenka ČSSR, 1964

Popsaný jev má svou příčinu převážně v sezónnosti zemědělské práce a jak jsme uvedli, vede k snižování hmotné zainteresovanosti pracovníků v zemědělství (JZD).

„Dosavadní příjmy v domácnostech družstevních rolníků (včetně příjmů ze záhumerků) jsou v propočtu na jednoho ekonomicky činného člena v domácnosti u členů JZD zhruba o 18 % nižší než příjem v průměru na jednoho dělníka nebo zaměstnance v dělnickozaměstnaneckých domácnostech a ještě na tento nižší příjem musí člen JZD odpracovat o 15—20 % více času. Na každých 100 Kčs příjmů musí domácnosti členů JZD odpracovat téměř o 40 % času více než domácnosti dělnickozaměstnanecké.“ (Zprávy Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963).

Srovnáme-li vývoj průměrných měsíčních mezd v několika základních odvětvích hospodářství ČSSR, získáme přehled o stálém zaostávání zemědělství.

V porovnání se státními statky vidíme, že měsíční příjem pracovníků v JZD se téměř rovná příjmům pracovníků státních statků (± 10 Kčs), přičemž mzda v JZD vyjadřuje i hodnotu záhumerku, tedy hodnotu představující stovky hodin práce mimo směnu v JZD, hodin, na kterých se podílí zpravidla celá rodina družstevníka a jeho žena (zejména pokud jde o produkci vajec, mléka a masa) v převážné míře.

Pokud bychom chtěli dospět k „morálně společenskému efektu práce v země-

IX. Vývoj průměrných měsíčních mezd v ČSSR

Odvětví	Průměrná měsíční mzda v Kčs				
	1955	1958	1960	1961	1962
JZD	898	1043	1106	1140	1174
Státní statky	907	—	1073	1139	1164
Doprava	1262	1320	1471	1535	1544
Průmysl	1288	1356	1429	1472	1482
Stavebnictví	1350	1451	1517	1551	1545

Statistická ročenka ČSSR, 1964

dělství“, zjistíme, že v představách lidí se k němu nepojí žádná zvláštní úcta, že mnozí v něm vidí oblast společenské práce, kde se nemohou plně rozvinout talenty, schopnosti, ani nadání, a vyšší vzdělání a kvalifikace jsou nepotřebné. Málokdo vidí v práci zemědělcově perspektivy objevitelů a hrdinů, k řadové práci v zemědělském podniku se nepojí žádné tituly, žádné hodnosti (neuveďme-li tituly za pracovní výsledky, které jsou spjaty s mimořádným pracovním úsilím a v očích většiny občanů jsou považovány za „perné zasloužené“). Přes to však má zemědělská práce řadu „efektů“. Jde o práci značně odlišnou od práce průmyslové, o práci v přírodě, o práci s živými organismy, která je mnohdy daleko složitější, v neustále probíhajících procesech zrodu, růstu, zrání, jde o práci, která nepostrádá zajímavosti, vzruchu, pohybu. Žel, básnický patos nad zemědělskou prací ustoupil dnes chladnému hodnocení: jak je vysoká mechanizace, jak namáhavá práce, jaká produktivita a jaká odměna. A z hlediska tohoto hodnocení současné zemědělství prohrává.

V zemědělské práci lze zajisté najít řadu úkonů mimořádně vhodných pro ženy, prací fyzicky méně namáhavých, využívajících některých přirozených vlastností žen, jako pečlivosti, čistotnosti, citlivého vztahu k rodícím, vznikajícím a vospívajícím živým organismům, trpělivosti, obětavosti atd. Jde o práce nejen v živočišné, ale i v rostlinné výrobě. Nejsou to však všechny práce v zemědělství. Pod pojmem rovnosti mezi ženou a mužem se v zemědělství zpravidla vytváří vztah rovnosti k fyzicky obtížné, namáhavé práci. Tím dochází k tomu, že žena v zemědělství zdaleka nevykonává práci, která je jí blízká a která ji těší, ale ty práce, které jsou právě nutné — a co je nejhorší — někdy i práce, které muži dělat nechtějí. Dokazuje to jednak velmi nízký stupeň odměny žen v družstvech, tvořící cca 59 % odměny družstevníka, i v průměru malý počet pracovních jednotek připadajících na ženy, dokazující sezónnost jejich práce (65 % žen v JZD pracuje v rostlinné výrobě) a přidělování jim prací méně honorovaných.

Jistou výjimkou je živočišná výroba. Není sezónní, skýtá ženě širší uplatnění a vysoký výdělek. Jejím záporem je však dosud malá kulturnost pracovního prostředí, namnoze nehygieničnost, nedostatečná organizace a technika, projevující se náročností na manuální práci, nevhodným rozložením pracovního dne ženy, nevyhovujícím jejím potřebám vzhledem k péči o děti, rodinu a domácnost. V živočišné výrobě zůstává běžným typem praxe stálá (celotýdenní, bezesměnná) péče o svěřený stav dobytka nebo drůbeže. Tato praxe tříští pracovní den ženy do řady drobných úseků, kde se prolínají úklidové práce, krmení, do-

jení apod. v družstvu s podobnými pracemi na záhumenkovém hospodářství a s péčí o rodinu. Tento způsob organizace práce je sice nejefektivnější platově, ale klade na ženu mimořádné nároky, je vyčerpávající, nedává možnost oddechu, zbavuje ženu účasti na většině společenských a kulturních událostí, ubíjí ji fyzicky i duševně. Daleko vhodnější je druhý typ — forma dvou směn, kde práce ženy se jasně dělí na práci pro družstvo a na práci pro domácnost.

Práce žen ve státním sektoru zemědělství zhruba odpovídá uvedenému druhému typu zjednodušenému neexistenci záhumenkového hospodářství. Práce žen v soukromém zemědělském sektoru má rysy prvního typu, sice bez rozlišení práce na družstevní a záhumenkovém hospodářství, ale s rozlišením práce v rostlinné a živočišné výrobě, které se neustále prolínají a vyžadují téměř všechen čas ženy, takže péči o rodinu musí vykonávat na úkor jakéhokoliv osobního volna a v době sezóny i na úkor nutného odpočinku a spánku. Přitom kulturnost pracovního prostředí je zpravidla v soukromém sektoru nejnižší vlivem celkové technické zaostalosti, minimálního strojového vybavení a následkem minimální údržby zemědělských strojů a budov, což vyplývá z nedostatečných investic do zemědělského provozu vůbec.

Z ustálených názorů a předsudků ovlivňujících charakter práce ženy v zemědělství přezívá zde vědomí nadřazenosti muže nad ženou v rozsahu větším než v jiných oborech společenské práce. Vyplývá to jednak z rozhodující úlohy mimořádné fyzické síly při některých pracích (styk s velkými zvířaty, zvedání těžkých břemen atd.), jednak ze skutečnosti, že muži mají podstatně vyšší odborné znalosti než ženy. Současná generace mužů starších a středního věku pracujících v zemědělství má tyto znalosti buď předané otcovskou výchovou (syn se přece od mládí vychoval jako budoucí „hospodář“!), nebo získané v různých hospodářských a zemědělských školách a zimních kursech, sice neodpovídající představám moderní kvalifikace, ale přece jen vytvářející vyšší odbornou úroveň muže. Pochopitelně působí zde ještě do jisté míry značný respekt a úcta k muži jako k „hlavě rodiny“, ale tento *pater familiae* ztrácí svou patriarchální moc s rozvíjejícím se samostatným podílem ženy a ostatních příslušníků rodiny na ekonomickém životě rodiny. Poměrně beze změn přetrvává neotřesené postavení muže jen v rodinách soukromě hospodářících rolníků; ale i tam, pokud děti odcházejí do průmyslu nebo do socialistického sektoru zemědělství, dochází k podstatnému ovlivnění ve prospěch „zdemokratičení“ života rodiny.

Z dalších předsudků zde působí zejména názor na práci v zemědělství jako na práci primitivní, nesmírně jednoduchou, ale v mnohém nenahraditelnou stroji, a proto práci neproduktivní, namáhavou, špinavou a zaostalou, na „práci s hnojem“, pro kterou je škoda talentovaných lidí. Tyto předsudky vycházejí z představ o zemědělské malovýrobě, jak se projevovала ještě v době předmnichovské republiky, a z nepochopení vývojových možností současného socialistického zemědělství.

Společenská užitečnost zemědělské práce je nepopíratelná a celospolečensky uznávaná. (Kdo se denně nepřesvědčuje o nepostradatelnosti zemědělských výrobků!) Dokonce v poslední době byla přijata řada rozhodnutí vysokých státních i státních orgánů, jejichž cílem je urychlit rozvoj našeho zemědělství (usnesení XII. sjezdu KSČ o rozšíření kádru kvalifikovaných odborníků se středněškolským a vysokoškolským vzděláním v našem zemědělství, usnesení vlády z 5. června 1963 č. 446 o uvolnění zemědělských odborníků z jednotlivých resortů pro práci v socialistických zemědělských závodech, usnesení XIII. sjezdu KSČ k dalšímu rozvoji zemědělství a jiné). Přesto však tato usnesení sama o sobě situaci v zemědělství nezmění. Musí dojít k jejich realizaci: odborné, vysoce kvalifikované kádry musí zlepšit organizátorskou a řídicí práci v zemědělství, vyškolit a kvalifikovat lidi pro práci s moderní technikou, odstranit namáhavost prací, zvýšit její produktivitu, snížit sezónnost, vyrovnat platy v zemědělství s průmyslem, a tím v podstatě vyrovnat i životní úroveň zemědělských pracovníků

na úroveň dělnictva. Jen touto cestou se stanovisko naší společnosti k důležitosti a užitečnosti zemědělské práce zbaví dojmu proklamace a hesla, za kterými již nemusí následovat nic.

SPOLEČENSKÉ POSTAVENÍ ZEMĚDĚLSKÝCH ŽEN

Pokud společenské postavení chápeme jako vzájemný vztah subjektu a společnosti, je třeba vyjádřit je v našem případě nejen jako společenské hodnocení významu a charakteru práce ženy pracující v zemědělství (tedy v podstatě prestiží této práce), ale i jako souhrn podmínek, které společnost zemědělské ženě poskytuje k plnění jejích společenských funkcí (které tvoří funkce ženy v zaměstnání, v rodině i ve veřejném životě) a stupeň využití těchto podmínek pracující ženou ke splnění společenského očekávání.

Zbývá nám tedy postihnout alespoň některé specifické rysy podmínek pro plnění funkce ženy v rodině, v domácnosti a ve veřejném životě a vysvětlit stupeň jejich využití zemědělskou ženou. A poněvadž možnosti i podmínky práce ženy pro rodinu a domácnost jsou určovány především množstvím času, který jí může být věnován, ověříme si rozložení a využití času ženy pracující v zemědělství a určíme si stupeň jeho výhodnosti či nevýhodnosti srovnáním s podmínkami žen pracujících v jiných sektorech (tab. X).

X. Rozložení času členek JZD v porovnání s ostatními ženami v r. 1962

Ukazatel	Využití času v min na 1 týden včetně neděle		
	členka JZD	dělnice	zaměstnankyně, úřednice
Práce celkem	2931	2699	2642
Z toho na vlastním hospodářství	452	40	32
Příprava jídel (péče o domácnost)	1294	1166	998
Sebevzdělání	142	164	263
Zábava (pasivní)	538	629	608
Spánek	3021	3058	3038

Zprávy a rozborů Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963

K jakým závěrům z tohoto přehledu dojdeme?

1. Družstevnice má nejdelší pracovní dobu.
2. Má nejkratší čas na vzdělávání, zábavu i spánek.
3. Mnoho času jí zabere péče o vlastní hospodářství a péče o domácnost.
4. Její postavení vzhledem k dělnicím a zaměstnankyním je méně výhodné.

Příčiny nejdelší pracovní doby zemědělské ženy jsme v podstatě osvětlili již v předchozích kapitolách; tím jsme vysvětlili i protipól pracovní doby — volný čas. Proč ale i péče o domácnost a rodinu vyžaduje na zemědělské ženě (neboť problém družstevnic lze namnoze ztotožnit s problémem žen všech tří

sektorů zemědělské výroby) více času než na ženě z mimozemědělského sektoru? Co ztěžuje práci zemědělské ženy v domácnosti, její péči o děti? Vždyť moderní domácnost jeví pronikavou tendenci ulehčit a zkrátit tuto práci ženy; naše společnost vytváří podmínky pro rozsáhlou péči o děti zaměstnaných matek; či snad je zde podstatná diferenciací těchto podmínek? Ověřme si proto alespoň z dosažitelných pramenů stupeň bytové kultury a společenské péče o dítě.

Z bytového fondu pracujících v zemědělství okresu Kutná Hora jen 4,1 % má stavebně a hygienicky vyhovující obytnou plochu 11 m² na osobu. V tomto okrese mají zemědělství pracovníci 44,8 % zastaralých bytů, koupelnu má 15,8 %, splachovací záchod 6,2 % těchto bytů. Stavebně a hygienicky závadných bytů v této kategorii je 22 % a v nich bydlí 36,2 % dětí do 15 let (Fakta a argumenty, 1965).

Tento stav je v podstatě aplikovatelný na bytový fond vesnice vůbec. Výsledky sčítání bytů k 1. 3. 1961 ukázaly, že máme na venkově 1 797 000 bytů, tj. 47 % z celkového počtu bytů v ČSSR, přičemž však na vesnici žije 52 % obyvatel. Vybavení venkovských bytů sociálně zdravotním zařízením je pak ve srovnání s městem podstatně nižší. (Např. tak základní zařízení, jakým je vodovod, má plných 83 % městských, ale jen 32 % venkovských bytů!)

Za této situace nelze vystačit s hesly. Záměna ideálního modelu za skutečný stav nám nepomůže řešit situaci. Jak paradoxně vypadají následující dvě „proklamace“ ve srovnání se skutečností:

1. „Kam s dětmi zaměstnaných matek? Do jeslí, do mateřských škol — samozřejmě. Vždyť tam je o děti nejlépe postaráno...“ (Brejchová a kol. 1962).

A skutečnost: K 31. 10. 1963 bylo v ČSSR celkem 6254 mateřských škol, z toho jako zařízení JZD pouze 85 mateřských škol. K 15. 8. 1963 bylo v ČSSR 1260 dětských útluků, z toho v JZD jen 138, z nich 13 stálých a 125 sezónních (Fakta a argumenty 1965).

2. „Činnost v národních výborech je ženám blízká. Je zároveň prospěšná jejich rodinám, jejich dětem a proto dovedou rozvinout plodnou iniciativu“ (Brejchová a kol. 1962).

A fakt je, že „V současnosti aktivita žen klesá. Podíl poslankyň ve všech národních výborech klesl za poslední volební období o 1,7 %. Mnoho žen poslankyň odstupuje především pro nedostatek volného času“ (Hálková 1965).

K otázce dětských zařízení na vesnici třeba podotknout, že dostat dítě do jeslí a většinou i do mateřské školy je věc nesmírně složitá, vázaná na řadu podmínek a možností jak ze strany žadatele, tak i z hlediska školských orgánů, poněvadž poptávka několikrát převyšuje počty volných míst těchto zařízení. Situace na vesnici je přitom daleko kritičtější než situace ve městě, poněvadž počet těchto zařízení je na vesnici nepoměrně nižší.

Nedostatek volného času zemědělské ženy způsobovaný mezi jiným i nedostatečným poskytováním a využíváním služeb socialistického sektoru vesnickým domácnostem můžeme ověřit alespoň přehledem Jihomoravského kraje (tab. XI).

Nedostatek volného času, který je u zemědělské ženy nejmarkantnější, působí i na její vztah k rodině, k plánovanému počtu dětí i k účasti na veřejném

XI. Využívání služeb socialistického sektoru

Roční vydání na 1 člena domácnosti v Kčs, za	Domácnosti		
	dělnické	zaměstnané	členů JZD
osobní služby	142,82	192,67	97,14
ostatní vydání za veřejné stravování	106,05	78,39	49,40
nákup potravin	3268,15	3186,17	1965,85

20 let cesty k socialismu Jihomoravského kraje

životě. Zemědělská žena se dnes nejintenzivněji brání nejen veřejným funkcím, ale i vyššímu počtu dětí, poněvadž její pracovní vytížení netvoří zdaleka předpoklad možnosti odpovědného výkonu funkcí a dostatečné péče o více dětí, zejména chybí-li babička, která by převzala podstatnou část péče o domácnost a výchovu dětí. (Podtrhněme ještě jednou tu skutečnost, že instituce jeslí a mateřských škol existuje na venkově jen ve zcela nedostatečném rozsahu.)

XII. Počet chtěných dětí u žen s jedním dítětem podle společenských skupin žen v % (Prokopec 1965)

Společenské skupiny	Nechce více dětí	Plánovaný počet dětí		
		2	3	4 a více
Dělnice	43,6	47,9	8,5	—
Zaměstnankyně	34,5	52,2	11,8	1,5
Pracovnice v zemědělství	60,1	34,6	5,3	—

Souhrn těchto skutečností a řady jiných, které nelze pro stručnost práce uvést, vytváří společenské postavení ženy pracující v zemědělství s řadou problémů, obtíží a rozporů. Přestože postavení zemědělské ženy je ztíženo zaostalým bytovým fondem, nedostatečnou péčí o dítě, nerozvinutými službami obyvatelstvu na vesnici, vysokou pracností úkonů v zemědělství i v domácnosti atd., je nezbytně nutno zastavit úbytek žen a pracovních sil vůbec ze zemědělství. Stupeň odlivu pracovních sil přesahuje již do jisté míry možnosti brzké náhrady mechanizací. Je třeba urychlit přísun investic do zemědělství a vytvořit tak vhodnější podmínky pro růst zemědělské produkce. Závislost těchto hodnot je vyjádřena v tab. XIII.

Nezbytně nutnou se stává i kvalifikace zemědělských pracovníků. Zájem o kvalifikaci lze podpořit především hmotným interese. Přitom obecně u nás

XIII. Vztah hodnoty investic a počtu pracovních sil k zemědělské produkci

JZD — české kraje (bramborářská oblast — zemědělská půda)	Absolutní hodnoty skupin JZD podle produkce			
	1	2	3	4
Hrubá zemědělská produkce v Kčs/ha	4055	5 258	6 556	8 369
Výsledná zemědělská produkce v Kčs/ha	2665	3 522	4 473	6 023
Počet stálých pracovníků na 100 ha	17,0	19,2	22,3	25,2
Počet traktorů na 1000 ha	15,7	16,4	18,0	20,6
Hodnota základních prostředků v Kčs/ha	9895	11 296	12 337	14 623

Zprávy a rozborů Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963

platí, že vzdělání se nevyplácí. Bude asi třeba učinit taková opatření, aby se vyplácelo, pokud uznáváme platnost teze, že „kvalifikovaná a tvůrčí duševní práce je již dnes nejproduktivnějším a také ekonomicky nejefektivnějším způsobem vynakládání lidských potencií“. Bude nezbytně nutno odstranit disproporci mezi dělnickými mzdami a odměnami zemědělců, především cestou růstu produktivity zemědělské práce. Stejně nutnými se stávají opatření k vytvoření solidních bytových podmínek na vesnici, k rozšíření péče o zemědělskou matku a děti a k rozvoji služeb pro zemědělské ženy. Jen touto cestou lze zajistit příliv mladých lidí do zemědělství a vytvořit vhodnou věkovou strukturu zemědělských pracovníků, učinit rozhodné kroky k vyrovávání základních rozdílů mezi městem a vesnicí a vybudovat zemědělství odpovídající požadavkům vyspělé socialistické společnosti.

Z Á V Ě R

Naše zemědělství se v poslední době opět a právem dostává do popředí celospolečenského zájmu. Proces industrializace našich zemí a socializace našeho zemědělství silně poznamenal strukturu našeho zemědělství, a to nejen strukturu ekonomickou, ale i strukturu společenskou. Tyto přeměny nebyly prosty obtíží a rozporů. Změny požadované (např. přesun pracovních sil ze zemědělství do průmyslu, prioritizace průmyslu před zemědělstvím v určité epoše atd.) vyvolaly však i změny nežádoucí (např. nepříznivé změny ve věkové struktuře pracovníků v zemědělství, relativní „zaostávání“ zemědělství atd.)

Ženy, které tvoří téměř 52 % všech pracovníků v našem zemědělství, odrážejí nejcitlivěji rozpornost dialektického procesu uvedených změn. Přestože představují většinu pracovních sil v našem zemědělství, jejich podíl na pracích v zemědělském podniku (zejména v JZD vykazovaný v PJ) je neúměrně nižší. Jejich absolutní počet poklesl jen za posledních 10 let na polovinu. Základním sektorem, ve kterém pracují dvě třetiny zemědělských žen, zůstává sektor družstevní (JZD). O zbytek se dělí státní sektor a soukromý sektor téměř rovným dílem. Stupeň mechanizace v zemědělství (i když její růst je poměrně značný), zůstává zatím dosti za stupněm mechanizace průmyslu. Tím se udržuje poměrně velký nárok na manuální (a pochopitelně i fyzicky namáhavou) práci v zemědělství i na počet (zatím nenahraditelných) pracovních sil.

Na druhé straně se jeví potřeba zvyšování kvalifikace pracovníků v zemědělství, a to i žen, jejichž věkový průměr dosahuje téměř 50 roků. V rozporu s touto potřebou nevyužívá se však patřičně kvalifikace žen, které ji mají. Zejména vedoucí místa v zemědělských podnicích jsou obsazována převážně muži, a to i v těch případech (hlavně v JZD), kdy ženy vykazují vyšší stupeň odborného vzdělání. V práci zemědělských žen převládá proto podstatně fyzická složka práce nad složkou duševní. Pokud jde o vztah k výrobním prostředkům, ani zde (zejména v JZD) se nedosáhlo žádoucí stabilizace a uvědomění. Lze říci, že společenská prestiž práce zemědělské ženy je velice nízká.

Od ženy-pracovní síly nemůžeme však odloučit ženu-matku, ženu pečující o děti, o rodinu, o domácnost. I v těchto dalších funkcích je zemědělská žena znevýhodněna. Vybavení venkova zařízeními péče o děti, službami domácnosti a obchodní sítí je nedostačující. Ve velké míře se zemědělské ženy (téměř všechny družstevnice) starají ještě o záhumní hospodářství a vykonávají řadu prací, které jim zabírají téměř veškerý volný čas. Dochází k dalšímu zvyšování věkového průměru pracovníků v našem zemědělství a pokusy o nábor mladých pracovníků zůstávají bez očekávané odezvy. Přitom potřeby rozvoje to-

hoto důležitého odvětví, přispívajícího ke stabilizaci národního hospodářství, vyžadují naléhavě řešení, které vytvoří daleko příznivější podmínky i pro zemědělské ženy.

Došlo dne 10. 2. 1967

Literatura

1. BREJCHOVÁ, J. - HOLEČKOVÁ, B. - KOŠNAROVÁ, V.: Postavení žen v ČSSR. Praha 1962 : 98-99, 103. — 2. DUPAL, J. - DIVILA, E.: Zabezpečení plánovitě reprodukce pracovních sil v zemědělství. = „Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika“, 26, 1953, 7 : 105. — 3. HÁKOVÁ, L.: Postavení žen v sociální struktuře naší společnosti. I. celostát. seminář sociologie žen v Brně, 21. 4. 1965. — 4. KOCURA, P.: Sociologicko-ekonomický průzkum JZD, MZLH, odbor JZD, 1964. — 5. MICHEK, J.: Tendence vývoje pracovních sil čs. zemědělství. = In: Sborník prací filosofické fakulty, Brno, 1965 : 103-107, 115. — 6. PROKOPEC, J.: Aktuální problémy populační politiky. Referát ze semináře v Podhradí u Ledče n/S., 8.-12. 2. 1965. — 7. Kolektiv: Zkušenosti s bytovou výstavbou v zemědělství v okrese Kutná Hora. = „Fakta a argumenty“, 1965, 4 : 18-20. — 8. Statistická ročenka ČSSR 1964 : 28, 120-121, 124, 387-388. — 9. Zprávy a rozborů Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963 : 4-6, 8-11, 15-16. — 10. 20 let cesty k socialismu Jihomoravského kraje. Brno, 1965 : 21.

Относительно характера труда и общественного положения женщин, занятых в нашем сельском хозяйстве

Положение женщин, занятых в чехословацком сельском хозяйстве, отражает ряд противоречий, вытекающих из интенсивной индустриализации страны и быстрой социализации сельского хозяйства. Женщины представляют 52 % всех работников сельского хозяйства; две трети этих женщин трудятся в ЕЭСХК, одна шестая в государственных хозяйствах и одна шестая в частном секторе. Их возрастная структура, однако, неблагоприятная и средний возраст приближается к 50 годам. Труд в сельском хозяйстве влечет за собой целый ряд невыгод для женщины (сезонность, неблагоприятная рабочая среда, низкая оплата труда в растениеводстве и т. п.). Все еще значительны требования к физическому составу труда, но начинают выступать на передний план также требования повышения квалификации. В противовес этим требованиям далеко не полностью используются квалифицированные женщины со специальным и высшим образованием. В особенности руководящий состав в ЕЭСХК комплектуется преимущественно из мужчин, даже если последние отвечают требованиям специального образования в гораздо меньшей мере.

Женщина — рабочая сила — неотделима от женщины-матери, женщины, заботящейся о семье. Здесь также испытываются невыгоды сельскохозяйственных женщин. Наличие на селе учреждений, заботящихся о детях, услуг по домашнему хозяйству и торговой сети недостаточно. В этой области женщине приходится заниматься рядом работ (в особенности в связи с приусадебным хозяйством), которые отнимают у сельскохозяйственной женщины почти все свободное время. Нужно создать существенно лучшие рабочие и жизненные условия также для сельскохозяйственных женщин, если мы хотим достичь сдвига в возрастной структуре работников сельского хозяйства в качестве предпосылки быстрого развития этого сектора.

Текст к таблицам

I. Число занятых в сельском хозяйстве ЧССР

II. Абсолютное число женщин и мужчин, постоянно занятых в нашем сельском хозяйстве на 1. 2. 1963 г. по секторам

III. Сравнение индексов работников с производительностью труда в сельском хозяйстве разных стран (Дупал, Дивила 1953 г.)

IV. Средний возраст работников сельского хозяйства в ЧССР в 1962 г.

V. Число специалистов с высшим, полным средним специальным и средним специальным образованием в нашем сельском хозяйстве (включая лесное хозяйство)

VI. Изменения в численности постоянно занятых работников сельского хозяйства по группам предприятий в ЧССР

VII. Удельный вес работников по возрастным категориям в разных секторах сельского хозяйства ЧССР в 1962 г.

VIII. Состав денежных доходов в 1963 г. в %

IX. Развитие средней месячной оплаты труда в ЧССР

X. Снимок времени женщин — членов ЕЭСХК в сравнении с прочими женщинами в 1962 г.

XI. Использование члена социалистического сектора

XII. Число сознательно произведенных на свет детей у женщин с одним ребенком по общественным группам женщин в %

XIII. Отношение стоимости капиталовложений и численности рабочей силы к сельскохозяйственной продукции.

Comments on the Character of the Work and the Social Position of our Agricultural Women-Workers

The position of the women working in Czechoslovak agriculture reflects a number of discrepancies originating from the intensive industrialization of the country on the one hand and the rapid socialization of the agriculture on the other. Women account for 52 % of the total of workers engaged in agriculture. 2/3 of them work in Uniform Agricultural Cooperatives, 1/6 on State farms, and the remaining 1/6 in the privately owned sector. Their structure by age is, however, unfavourable, and the average age approaches 50 years. For the time being, work in agriculture involves a number of disadvantages for women workers (seasonal character of the work, unfavourable working environment, low earnings in the plant production, and the like). There are still considerable requirements in respect of the physical component of the work, but also demands for an increase in qualification are coming to the forefront. In contrast with these requirements, skilled women workers, including those with university training, are by far not being employed in adequate jobs. Especially the managerial jobs in the Uniform Agricultural Cooperatives are for the most part filled with men, even though men comply with the requirements for specialized education in a much smaller measure.

From the woman as part of the labour force we cannot separate the woman as mother, the woman looking after her family and household. Here, too, the women engaged in agriculture are at a disadvantage. The countryside is equipped with establishments serving the care of children, as well with services to the household and with shops to an insufficient extent. Especially in connection with farming the land which is still being tilled for the cooperative members' private account (private plots) there is a considerable amount of work which deprives the woman working in agriculture practically of all her leisure. If a turning point in the structure by age of agricultural workers — a prerequisite for a rapid advance in this sector — is to be achieved, what we must do is to set up substantially improved conditions for work and life also for women working in agriculture.

Text to the tables

- I. Number of workers in the agriculture of Czechoslovakia
- II. Absolute numbers of women and men permanently active in our agriculture by February 1st, 1963, divided according to sectors
- III. Comparison of indices of numbers of workers and of labour productivity in the agriculture in various countries (Dupal, Divila, 1953)
- IV. Average age of the workers in Czechoslovak agriculture in 1962
- V. Numbers of specialists with university education, full high-school education and medium technical education in our agriculture (including forestry)
- VI. Changes in the numbers of workers permanently employed in agriculture according to groups of enterprises in Czechoslovakia
- VII. Proportion of workers of different age groups in the various sectors of Czechoslovak agriculture in 1962
- VIII. Percentual structure of pecuniary monthly income in 1963
- IX. Development of average monthly wages in Czechoslovakia
- X. Distribution of time of the women members of the Uniform Agricultural Cooperatives compared with other women in 1962
- XI. Use of the services offered by the socialist sector
- XII. Number of children desired by women having one child, according to the social groups of women in %
- XIII. Relationship between the value of investments and the numbers of workers in agricultural production

Adresa autora:

Dr. Antonín Burian, Ústav sociologie vesnice a zemědělství, VŠZ, Brno, Zemědělská 1
